उच्यते, यागं कर्तुम् शक्नुवन्ति केचित्, तस्मात् यजेत इत्येवमादीनि अधिकरिष्यन्ति शक्नुवतः, विष्णुक्रमादिवचनानि तु अशक्तान् न अधिकरिष्यन्ति। तत्र योऽनुपदिष्टविष्णुक्रमादिकः स केवलं यागं करिष्यति, कः तस्य दोषः ?। द्रव्यपरिग्रहोऽपि देवग्रामः, हस्तिग्रामः, ऋषभस्य ग्रामः इति उपचारात् अस्त्येव तस्मात् अमनुष्याणामपि शक्नुवताम् अधिकार इति" भा० "कर्तव्यं श्रुतिसंयोगाद्विधिः कार्त्स्न्येन गम्यते" सू० वाशब्दः पक्षं व्यावर्तयति। न चैतदस्ति, तिर्यगादीनामपि अधिकारः इति। कस्य तर्हि ?। यः समर्थः कृत्स्नं कर्म अभिनिर्वर्त्तयितुम्। न चैते, शक्नुवन्ति तिर्यगादयः कृत्स्नं कर्माभिनिर्वर्तयितुम्, तस्मात् एषां न सुखस्याभ्युपायः कर्म इति, कथं यो न शक्यते कर्तुम्, सोऽभ्युपायः स्यात् ? इति। न देवानां, देवतान्तराभावात्, न हि आत्मानम्, उद्दिश्य त्यागः सम्भवति, त्याग एवासौ न स्यात्, न ऋषीणाम्, आर्षेयाभावात्, न भृग्वादयो भृग्वादिभिः सगोत्रा भवन्ति, न चैषां सामर्थ्यं प्रत्यक्षम्" (देवानां देवतान्तरभावादिति येषां शब्द एव देवताभिप्रेता, तेषामयमप्ययुक्तो ग्रन्थः, शक्यते हीन्द्रेणापीन्द्रशब्दोच्चारणेन हविस्त्यक्तुम्। तस्मात् अर्थमेव देवतामभिप्रेत्य एतद्भाष्यमिति तत्त्वरत्नम्)। यानि पुनर्लिङ्गानि, देवा वै सत्रमासत इत्येवमादीनि, अर्थवादाः ते विधिप्ररोचनार्थाः। विद्यते हि विधिरन्यः तेषु सर्वेषु, न च विधेर्विधिनैकवाक्यभावो भवति, वचनव्यक्तिभेदात्। स्तुतिस्तु सा, इत्यं नाम सत्राणि आसितव्यानि, यत् कृतकृत्या अपि आसते देवाः, आसन्नचेतना अपि तिर्यञ्चः, अचेतना अपि वनस्पतयः, किमङ्ग पुनर्विद्वांसो मनुष्याः" भा०

देवानामधिकारित्वं विशेषतो ब्रह्मविज्ञानेऽधिकारित्वमिति वेदान्तिनः तच्च शा०सू० भाष्याभ्यां समर्थितम् तच्च अविग्रहशब्दे ४५५ पृ० दृश्यम्।

देवतानुक्रम ६त०। देवानामुद्देशे "नामधेयानि मन्त्रश्च दक्षिणाश्च व्रतानि च। देवतानुक्रमः कल्पः संकल्पस्तन्त्रमेव च" भाग० २।६।२६

देवताप्रतिमा स्त्री ६त०। देवतानां प्रतिमूर्त्तौ तदङ्गमानभेदादिकं सामान्यविशेषतः दृ०सं०५८अ०उक्तं यथा "देवागारद्वारस्याष्टांशोनस्य यस्तृतीयोऽंशः। तत्पिण्डिका प्रमाणं प्रतिमा तद्द्विगुणपरिमाणा। स्वैरङ्गुलप्रमाणैर्द्वादशविस्तीर्णमायतं च सुखम्। नग्नजिता तु चतुर्दश दैर्घ्येण द्राविडं कथितम्। नासाललाटचिबुकग्रीवाश्चतुरङ्गुलास्तथा कर्णौ। द्वे अङ्गुले च हनुके चिबुकं द्व्यङ्गुलं विस्तृतम्। अष्टाङ्गुलं ललाटं विस्ताराद् द्व्यङ्गुलात्परे शङ्खौ। चतुरङ्गुलौ तु शङ्खौ कर्णौ तु द्व्यङ्गुलं पृथुलौ। कर्णोपान्तः कार्योऽर्द्धपञ्चमे भ्रूसमेन सूत्रेण। कर्णस्रोतः सुकुमारकं च नयनप्रबन्धसमम्। चतुरङ्गुलं वसिष्ठः कथयति नेत्रान्तकर्णयोर्विवरम्। अधरोऽङ्गुलप्रमाणस्तस्यार्धेनोत्तरोष्ठश्च। अर्धाङ्गुला तु गोच्छा वक्त्रं चतुरङ्गुलायतं कार्यम्। विपुलं तु सार्द्धमङ्गुलं मध्यात्तत्त्र्यङ्गुलं व्यात्तम्। द्व्यङ्गुलतुल्यौ नासापुटौ च नासा पुटायतो ज्ञेया। स्याद् द्व्यङ्गुलसुच्छ्रायश्चतुरङ्गुलमन्तरं चाक्ष्णोः। द्व्यङ्गुलमितोऽक्षिकोशो द्वे नेत्रे तत्त्रिभागिका तारा। दृक् तारापञ्चांशोनेत्रविकाशोऽङ्गुलं भवति। पर्यन्तात्पर्यन्तं दश भ्रुवोऽर्द्धाङ्गुलं भ्रुवोर्लेखा। भ्रूमध्यं द्व्यङ्गुलकं भ्रूर्दैर्घ्येणाङ्गुलचतुष्कम्। कार्या तु केशरेखा भ्रूवन्मसमाङ्गुलार्द्धविस्तीर्णा। नेत्रान्ते करवीरकसुपन्यसेदङ्गुलप्रमितम्। द्वात्रिंशत्परिणाहाश्चतुर्दशायागतोऽङ्गुलानि शिरः। द्वादश तु चित्रकर्मणि दृग्रन्ते विंशतिरदग्राः। आस्यं सकेशनिचयं षोडश दैर्घ्येण नग्नजितप्रोक्तम्। ग्रीवा दशविस्तीर्णा परिणाहाद्विंशतिः सैका। कण्ठाद्द्वादश हृदयं हृदयान्नाभिश्च तत्प्रमाणेन। नाभीमध्यान्मेढ्रान्तरं च तत्तुल्यमेवोक्तम्। उरू चाङ्गुलमानैश्चतुर्युता विंशतिस्तथा जङ्घे। जानुकपिण्डे चतुरङ्गुले च पादौ च तत्तुल्यौ। द्वादशदीर्घौ षट् पृथुतया च पादौ त्रिकायताङ्गुलौ। पञ्चाङ्गुलपरिणाहौ प्रदेशिनी त्र्यङ्गुलं दीर्घा। अष्टांशाष्टांशोनाः शेषाङ्गुलयः क्रमेण कर्तव्याः। स चतुर्थभागमङ्गुलतृतीयोऽङ्गुष्ठकस्योक्तः। अङ्गुलस्य नखः कथितश्चतुर्थभागोनमङ्गुलं तज्ज्ञैः। शेषनखानामर्द्धाङ्गुलं क्रमात् किञ्चिदूनं वा। जङ्घायां परिणाहश्चतुर्दशोक्तस्तु विस्तरः पञ्च। मध्ये तु सप्त विपुला परिणाहात्त्रिगुणिताः सप्त। अष्टौ तु जानुमध्ये वैपुल्यं त्र्यष्टकं तु परिणाहः। विपुलो चतुर्दशोरु मध्ये द्विगुणश्च तत्परिधिः। कटिरष्टादशविपुला चत्वारिंशच्चतुर्युता परिधौ। अङ्गुलमेकं नाभिर्वेधेन तथा प्रमाणेन। चत्वारिंशद् द्वियुता नाभी मध्येन मध्यपरिणाहः। स्तनयोः षोडश चान्तरमूर्द्ध्वं कक्षे मडङ्गुलिके। कार्यावष्टावंसौ द्वादश बाहू तथा प्रबाहू